

לדברי רבי, הנמכר לישראל, אין בו דין גאולה על ידי אחרים. (יגאלנו — לזה ולא לאחר). יש מפרשים שאין אחרים יכולים לפדותו בעל כרחו של האדון. ויש אומרים שיכולים אלא שאינם מצווים בדבר.

להלן בגמרא (כא.) נסתפקו האם חכמים החולקים על רבי סוברים שעבד עברי לישראל יש בו תורת גאולת קרובים אם לאו. ולא פשוט.

ובתורי"ד (יח.) מבואר שנקט בפשטות שרבי יוסי הגלילי ורבי עקיבא חולקים וסוברים שהנמכר לישראל יש בו תורת גאולת קרובים. וכנראה פירש כן את דברי הגמרא כאן, 'מאן תנא דפליג...?' — לענין גאולת קרובים.

מאידך להלן כ. משמע לכאורה מסתמא דגמרא שהנמכר לישראל אינו נגאל בקרובים. ואולם הרשב"א פירש שם באופן אחר.

דף טז

ל. א. קנין שטר בעבד עברי ובאמה עבריה, מניין?

ב. שטר קנין אמה עבריה, מי כותבו?

ג. שטר שחרור בעבד עברי, כיצד ומנין? מדוע צריך שטר ואין די באמירת שחרור בעלמא?

ד. האם אמה עבריה יוצאת מאדוניה במיתת אביה?

א. עבד עברי נקנה בשטר, שהוקש לעבריה. ואמה עבריה — עולא אמר: מאם אחרת יקח לו — הקישה הכתוב לאשה דעלמא, מה אשה נקנית בשטר אף אמה העבריה נקנית בשטר. ולמאן דאמר שטר אמה עבריה אב כותבו, אין לדמות השטרות זה לזה, כי בקדושי אשה הלוקח כותב ואילו כאן המוכר. ופירש רב אחא בר יעקב, מלא תצא כצאת העבדים — אבל נקנית בקנין עבדים, דהיינו שטר.

ב. שטר קנין אמה העבריה — רב הונא אמר: אדון כותבו ('בתך קנויה לי' ונותנו לאב, כדרך שטר קדושין שהבעל כותב 'בתך מקודשת לי'. רש"י). רב חסדא אמר: אב כותבו. (וכן פסק הרמב"ם. עבדים ד,ג).

ג. אם כותב העבד שטר חוב על דמיו, הרי זה ככסף, ואין זו יציאת שטר. וכיצד יוצא בשטר? כותב לו האדון כתב שחרור 'הרי אתה בן חורין, הרי אתה לעצמך', ונותנו לו.

הרשב"א צדד שלפי המסקנא אין מועיל שטר חוב בתורת כסף קנין. ויש חולקים. ומכל

מקום משמע בגמרא (יח.) שאי אפשר לפדות עבד בשטר חוב בעל כרחו של האדון.

אבל באמירה גרידא ללא שטר אינו יוצא, מפני שעבד עברי גופו קנוי, הלכך אין די במחילת חוב שעבודו. (אבל כשכותב ונותן — יוצא, שלא גרע מעבד כנעני היוצא בשטר, שנאמר בשפחה חרופה או חפשה לא נתן לה — זהו שטר, שנלמדת גזרה שוה לה — לה מאשה. רש"י).

א. מבואר בתוס' שהפקר עבד עברי מועיל, כבשאר קנינים.

ב. הנמכר לגוי — אין גופו קנוי, שאין עכו"ם קונים עבדים קנין הגוף כלל, לא מעכו"ם ולא מישראל (ע' יבמות מו).

ג. כתב הרמב"ן: מוכר עצמו שאין רבו מוסר לו שפחה כנענית — אין גופו קנוי.

ד. פועל, יש אומרים שמועילה בו מחילה להפקיע חיובו ואין צריך קנין. ויש חולקים. (ע' יבמות מו).

שו"ת הרשב"א תתעג; שו"ת הרדב"ז ח"א שלג; ריטב"א ב"מ י; מרדכי פרק השוכר את האומנין שמו; מחנ"א ריש הל' שכירות פועלים והל' שלוחין יא).

ד. ריש לקיש אמר: אמה העבריה קונה את עצמה במיתת האב מרשות אדון. ולמד זאת בקל-וחומר מסימני נערות שמוציאים מרשות אדון אעפ"י שאינם מוציאים מאב. והשיבו על דבריו מדברי הברייתא, ופרכו הקל-וחומר, מה לסימנים שנשתנה הגוף, תאמר במיתת אב שכן לא נשתנה הגוף.

לא. א. באלו יציאות מעניקים לעבד ובאלו אין מעניקים?

ב. ענק אמה עבריה ומציאתה — למי?

א. מעניקים לעבד היוצא בשש, ככתוב; וכן ליוצא ביובל, בין בעבד שלא עבד שש בין בנרצע; וכן במיתת האדון (בנרצע ובאמה עבריה); וכן אמה העבריה בהבאת סימנים. (תשלחנו... וכי תשלחנו...).

א. נחלקו דעות האחרונים בעבד היוצא במיתת האדון, האם הירשים חייבים ליתן לו הענקה

כאשר המוריש לא הניח נכסים, אם לאו.

ב. עבד היוצא בשטר, כתב החזון-איש: נראה שיש לו הענקה. (ולכאורה לדבריו הוא הדין בעבד

שרבו הפקירו. ושמו הפקר אינו בכלל 'שילוח'. וצ"ע). ויש מי שצדד להוכיח שאין לו הענקה

(ע' אמת ליעקב. וכן הוכיח מדברי מהרש"א).

בורח ויוצא בגרעון כסף — אין מעניקים (מעמך — מי ששילוחו מעמך, מדעתך, ולא מאליהם),

כדברי רבי שמעון. רבי מאיר אומר: בורח אין מעניקים לו, שאין שילוחו מעמך, אבל יוצא בגרעון

כסף, שילוחו מעמך הוא. ופירשו 'בורח' — שפגע בו יובל אחרי כן, אבל אם לא פגע בו יובל —

חייב להשלים עבודתו וכשיצא לבסוף, יש לו הענקה.

יש מי שכתב שסכום ההענקה ליוצא בגרעון כסף משתנה בהתאם לזמן עבודתו, כגון אם

עבד שנה ופדה עצמו, אין לו אלא שישית מדמי הענקה הקצובים. (עפ"י שיטה לא נודעה

למי).

ב. ענק אמה העבריה ומציאתה; יש לה אב — לאביה. אין לה אב (בשעת חיוב ההענקה והגבהת המציאה)

— לעצמה, ואין האחים יורשים את זכויות האב בה (והתנחלתם אתם לבניכם אחריכם — ולא

בנותיכם לבניכם).

כשם שאביה זכאי במציאת בתו האמה, כך הוא זכאי בשאר זכויות מלבד מעשה ידיה

ויעוד. ע' להלן יט: לענין זכות אביה לקדשה בעודה אמה. וכן לענין קנסה באונס ופיתוי. (ע' אגרות משה

אה"ע ח"א קעד).

דפים טז — יז

לב. עבד עברי שברח או שחלה — האם חייב להשלים מה שהחסיר? מה הדין בעבד שברח ופגע בו יובל?

עבד עברי שברח — חייב להשלים שש שני עבודתו (שש שנים יעבד).

ומשמע בגמרא (כפירוש רוב הראשונים) שאם פגע בו יובל לאחר שברח, אינו משלים [אבל אין לו הענקה].

ודנו הראשונים בעבד שברח ופגע בו יובל, האם חייב לשלם דמים לאדון עבור מניעת

העבודה בתקופה שברח. ויש שמשמע מדבריהם שחייב להשלים עבודתו לאחר היובל. (ע' מאירי).

חלה העבד ונאנס מלעבוד — אינו חייב להשלים. ודוקא אם עבד שלש שנים, אבל ארבע (כלומר, יותר משלש. משל"מ ועוד) — חייב. ואם עושה מעשה מחט בחליו, אפילו חלה כל שש — אינו חייב להשלים.

א. ברח וחלה, או חלה וברח — חייב להשלים. (ירושלמי).
ב. כאשר חלה יותר משלש שנים, מסתבר שמשלים את כל הזמן, לא רק את הזמן העודף על שלש, שכך הן כל מדות חכמים (ריטב"א, וכגון החזרת אונאה. מאירי). ויש דעה החולקת (מאירי בשם "ש חולקין").

דף יז

לג. א. ממה מעניקים לעבד, וכמה? האם מעניקים לעבד שלא נתברך הבית בגללו?
ב. האם עבד או אמה שמת אדונם, עובדים את הירוש?

א. מעניקים לעבד מכל דבר שישנו בכלל ברכה, כצאן גורן ויקב המפורשים בכתוב — בעלי חיים וגידולי קרקע. לדברי רבי שמעון, יצאו כספים מכלל זה. ולדברי רבי אליעזר בן יעקב — יצאו פרדות. [אבל לרבי שמעון, פרדות משתבחות בגופן ובכלל ברכה הן. ולראב"י כספים, עושה בהם עסק ובכלל ברכה הם. ולפי גירסת כמה ספרים (מובא בתוס'), כספים נתמעטו לדברי הכל].

אין לאדון נכסים שמעניקים מהם — אין מוטל עליו שום חיוב הגוף להעניק. (כן נקט כדבר פשוט באבני נזר אה"ע תלא,ו).

ולכאורה נראה שאם נותן לו בדבר שאין בו ברכה, והעבד רוצה בכך — מקיים מצות העניקה, [וכדוגמת מה שכתבו הראשונים שסברא פשוטה היא שוהה כסף ככסף כל שמדעת שניהם הוא. ואף לדעת החולקים ומצריכים קרא, נראה שכאן הקפידה תורה לטובת העבד, וכל שנוח לו בדבר אחר, מתקיימת העניקה באותו המין]. ויש מקום לומר לפי זה שאם אין לו מינים שיש בהם ברכה, מחויב להעניק דברים אחרים, שאם אי אפשר להיטיב לו במלואו מדוע יחסיר לו הכל, מה גם שהעבד מעדיף זאת מלא-כלום. וצ"ע).

כמה מעניקים לו; —

לדברי רבי מאיר, חמש עשרה סלעים. (ריקם — ריקם מפדיון בכור, מה להלן חמש סלעים אף כאן חמש סלעים מכל מין ומין המוזכר בכתוב. ואם פחת מאחד והוסיף באחר — אין לחוש).

הרמב"ן והרשב"א נקטו [דלא כ"ש מפרשים'], שאף לכתחילה יכול לפחות ממין אחד ולהרבות לו ממין אחר. והריטב"א צדד לומר שעל כל פנים חייב ליתן לו משלשת המינים שבכתוב, אם מעט אם הרבה. (ואין משמע כן ברמב"ן. ונראה מהמשך דברי הריטב"א שגם לשיטתו אין חייב מאותם מינים המפורשים דוקא, אלא יתן מכל שלשה מינים שיש בהם ברכה.

רבי יהודה אומר: שלשים סלעים (גזרה שוה 'נתינה — נתינה' מקנס של עבד).
רבי שמעון אומר: חמשים. ('מיכה — מיכה' מערכין, ונותן מהמרוכה שבערכין משום שנאמר אשר ברכך).

הלכה כרבי יהודה. (רמב"ם ועוד).